

Udenrigsøkonomisk Analyse VI: Den økonomiske udvikling i Østersø-regionen

Udenrigsøkonomisk analyseenhed, Udenrigsministeriet, 8. april 2015

Sammenfatning:

- *Nærværende analyse af den økonomiske udvikling i Østersø-regionen er udarbejdet i perspektiv af det danske formandskab i 2015 for Nordisk-Baltisk samarbejde (NB8).*
- *Østersø-regionen har stor politisk og økonomisk betydning for Danmark. Med Tyskland, Sverige og Norge ligger tre ud af Danmarks fem vigtigste eksportmarkeder i regionen.*
- *Vareeksporten ventes at stige især til Tyskland, Polen og de baltiske lande. Alene i Tyskland forudses en eksportfremgang på 4,3 pct. i år og 4,8 pct. næste år.*
- *Siden 1995 er Danmarks eksport til Polen og de baltiske lande vokset kraftigt og samhandlen med de fire lande har fået stor betydning for en række danske virksomheder, især indenfor næringsmidler og maskiner. På baggrund af de positive udsigter for disse markeder ventes eksporten til Polen i løbet af få år at overstige eksporten til Finland.*
- *Økonomisk domineres Østersø-regionen af Tyskland, der fortsat er verdens fjerde største økonomi. Hertil kommer fem mellemstore økonomier samt fire små økonomier.*
- *Den kraftige økonomiske vækst i de baltiske lande og Polen har ført til, at alle Østersølandene i dag har et BNP pr. indbygger, der ligger over det globale middel. Samtidigt hører de fem nordiske lande og Tyskland stadig til verdens mest velstående lande.*
- *Indenfor de enkelte lande er der store regionale forskelle i velstand. De to tyske delstater med Østersø-kyster ligger således begge under det nationale gennemsnit for hele landet.*
- *Siden 1995 er der sket en stigende økonomisk integration mellem landene i Østersø-regionen. Denne integrationsproces vurderes langsomt at være afsluttet.*
- *Med undtagelse af Norge og Danmark er landene i Østersø-regionen afhængige af import af energi fra tredjelande. Navnlige de tre baltiske stater har – trods meget store fremskridt i deres energieffektivitet – fortsat en meget lav selvforsyningsgrad.*

Analysen

Nærværende analyse beskriver langsigtede økonomiske udviklingstrends i Østersø-regionen, inklusive Norge og Island, men eksklusiv Rusland. Som alle økonomiske prognoser, der rækker mere end nogle få år frem, er fremskrivningerne forbundet med usikkerhed og bør ses som indikatorer for underliggende trends.

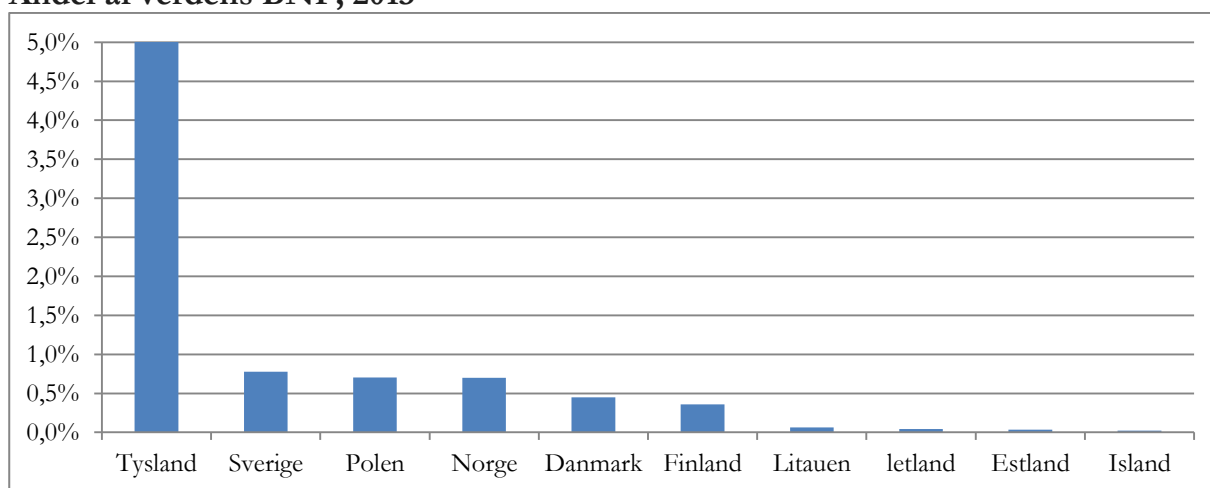
Nærværende analyse er primært baseret på data fra Oxford Economics, Danmarks Statistik og U. S. Energy Information Administration.

Baggrund og perspektiv

Udviklingen i Østersø-regionen har stor politisk og økonomisk betydning for Danmark. Danmark har traditionelt haft et tæt og tillidsfuldt samarbejde med de øvrige lande i regionen. Efter Murens fald er de tidligere forbindelser mellem Polen og de baltiske stater på den ene side og de vestlige Østersø-stater på den anden side blevet genoprettet. Der er opnået store fremskridt, men der er stadig et stykke vej inden forskellene i regionen er udlignet. Nedenfor beskrives de økonomiske aspekter af udviklingen i Østersø-regionen i de seneste 20 år.

Økonomisk domineres Østersø-regionen af Tyskland, der fortsat er verdens 4. største økonomi (efter USA, Kina og Japan). Hertil kommer 5 mellemstore økonomier (Sverige, Polen, Norge, Danmark og Finland) samt 4 små økonomier (Litauen, Letland, Estland og Island):

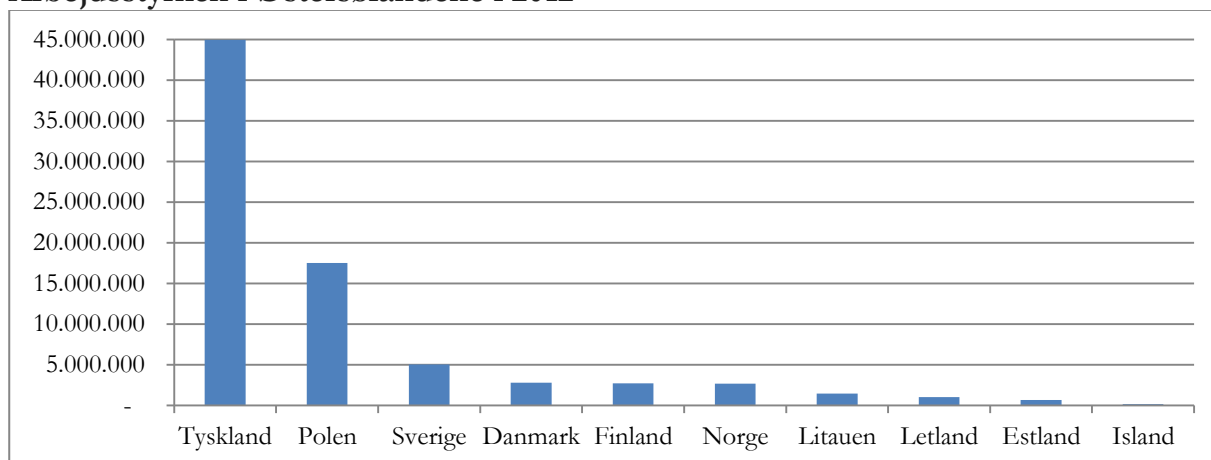
Andel af verdens BNP, 2013

Kilde. Oxford Economics

Forskellen i økonomiernes størrelse er først og fremmest en funktion af landenes forskellige arbejdsstyrker og om de har haft kommunistisk styre frem til 1990. For Norge har landets store olieressourcer endvidere haft afgørende betydning for den økonomiske udvikling:

Arbejdsstyrken i Østersølandene i 2012

Kilde: Oxford Economics

På trods af den økonomiske vækst i Østersø-regionen, og navnlig den kraftige vækst i Polen og de baltiske lande, i de sidste 20 år er regionens samlede andel af verdens BNP faldet fra 11,1 pct. i 1995 til 8,1 pct. i 2013. Denne udvikling ventes at fortsætte frem til 2025, hvor landenes andel af verdens BNP forventes at være 5,9 pct. Baggrunden er den stærke fremgang i en række vækstøkonomier, ikke mindst Kina, i den samme periode.

Udligning af velstand

Landene i Østersø-regionen kan inddeles i 6 meget velstående lande (Norge, Sverige, Danmark, Finland, Island og Tyskland) samt 4 tidligere kommunistiske lande (Estland, Polen, Litauen og Letland) med lavere velstand. De 4 sidst nævnte lande har gennemgået en økonomisk omstilling, der har dannet grundlag for kraftig vækst. Fra at ligge under gennemsnittet for verdens BNP pr. indbygger i 1995 ligger de allerede i dag over det globale gennemsnit. Med de forventede vækstrater kan der dog stadig gå flere årtier inden man når på samme niveau som de velstående lande i Østersø-regionen. En langsigtet fremskrivning viser således, at Letland først i 2048 vil have et højere BNP pr. indbygger end Tyskland. For de øvrige tidligere kommunistiske lande ventes denne proces at vare endnu længere.

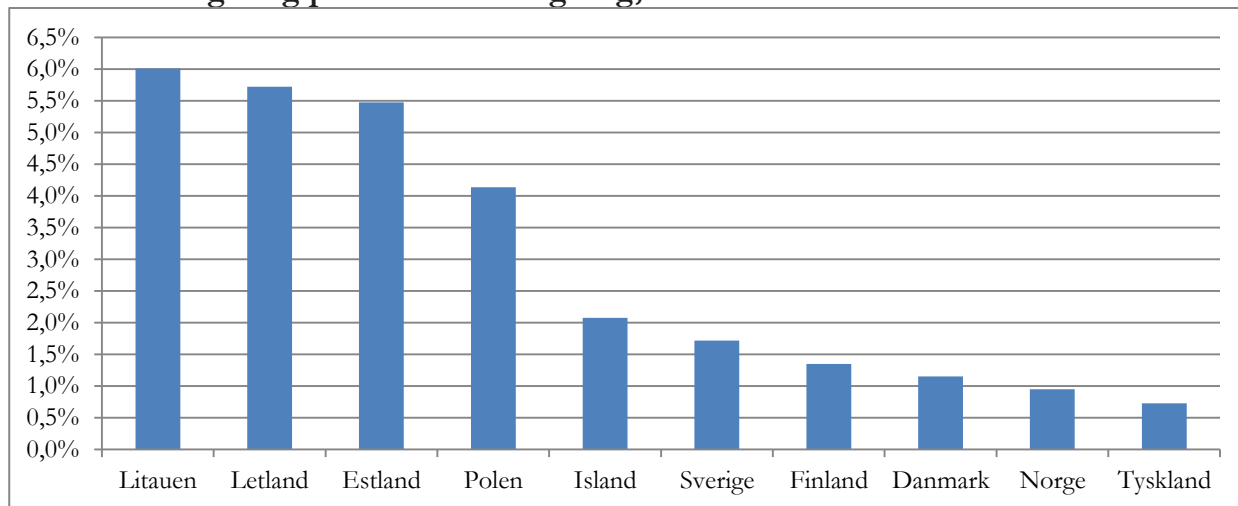
BNP pr. indbygger i forhold til verdensgennemsnittet

	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025
Norge	6,60	7,09	9,30	9,35	7,51	7,81	7,82
Sverige	5,66	5,44	6,02	5,58	4,64	4,71	4,64
Danmark	6,69	5,72	6,82	6,17	4,94	4,70	4,62
Island	4,97	5,91	7,91	4,46	4,36	4,31	4,05
Finland	4,77	4,51	5,44	4,94	3,97	3,71	3,72
Tyskland	5,75	4,41	4,83	4,46	3,82	3,47	3,32
Estland	0,48	0,76	1,45	1,57	1,57	1,68	1,90
Letland	0,41	0,49	1,06	1,24	1,33	1,54	1,88
Litauen	0,48	0,66	1,11	1,30	1,32	1,44	1,57
Polen	0,69	0,84	1,11	1,33	1,16	1,34	1,43

Kilde: Oxford Economics, egne beregninger

En væsentlig årsag til udligningen af den økonomiske velstand mellem Østersølandene har været den meget kraftigere produktivitetstilvækst i de baltiske stater og Polen, mens udviklingen i de nordiske lande og Tyskland er gået noget langsommere:

Gennemsnitlig årlig produktivitetstilvækst, 1995 til 2013

Kilde: Data fra Oxford Economics, egne beregninger

Den samlede BNP-vækst navnlig i de baltiske lande er blevet hæmmet af et fald i arbejdsstyrken som følge af fraflytning til de vesteuropæiske stater. Denne udvikling ventes at fortsætte i de næste år:

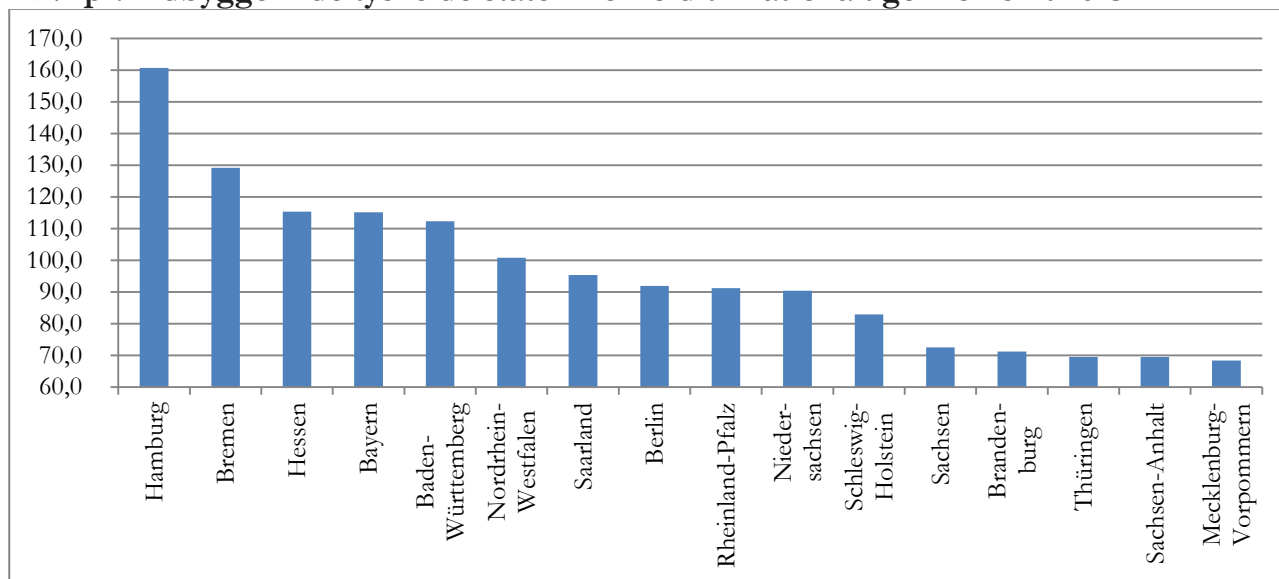
Relativ udvikling i arbejdsstyrken (1995 = 100)

	2000	2005	2010	2015	2020	2025
Letland	88,7%	91,4%	85,1%	79,9%	78,1%	75,9%
Litauen	95,4%	91,7%	86,6%	85,8%	83,9%	79,8%
Estland	94,2%	92,0%	93,7%	92,0%	90,2%	88,0%
Danmark	98,9%	99,8%	97,1%	95,5%	98,6%	100,1%
Polen	97,5%	96,8%	99,0%	101,6%	102,9%	101,6%
Tyskland	105,3%	106,3%	106,4%	109,8%	108,9%	107,0%
Finland	105,1%	108,4%	111,6%	112,3%	113,1%	113,4%
Sverige	99,5%	102,6%	107,8%	113,5%	114,6%	116,3%
Norge	107,5%	109,7%	119,0%	125,6%	126,3%	128,7%
Island	107,2%	111,0%	121,3%	126,0%	130,6%	132,9%

Kilde: Oxford Economics, egne beregninger

Inden for de enkelte lande er der dog betragtelige regionale differencer, både i udvikling af arbejdsstyrken og velstanden. Dette er navnlig udpræget i Tyskland, der er regionens største land:

BNI pr. indbygger i de tyske delstater i forhold til nationalt gennemsnit 2013

Kilde: Statistisches Bundesamt

Som det fremgår af ovenstående ligger de to delstater med direkte adgang til Østersøen, Schleswig-Holsten og Mecklenburg-Vorpommern begge under det nationale gennemsnit for Tyskland, mens de nordtyske bydelstater (Hamburg og Bremen) samt de store sydtyske delstater (Hessen, Baden-Württemberg og Bayern) ligger over gennemsnittet.

Gennemsnitlig vareeksport, -import, åbenhed¹ og handelsoverskud som andel af BNP, 1995 – 2013

	Eksport	Import	Åbenhed	Overskud	Ændring eksportandel ²	Ændring importandel ³
Estland	51,8%	65,7%	117,5%	-13,8%	3,2%	-14,3%
Letland	31,2%	46,7%	77,9%	-15,6%	16,6%	15,2%
Litauen	34,0%	41,7%	75,7%	-7,7%	0,4%	-8,0%
Sverige	33,9%	27,5%	61,4%	6,5%	-0,3%	3,4%
Polen	27,7%	31,4%	59,2%	-3,7%	19,8%	18,4%
Danmark	30,1%	27,3%	57,4%	2,9%	6,1%	6,7%
Finland	31,1%	25,5%	56,5%	5,6%	-2,6%	6,6%
Tyskland	30,1%	24,6%	54,6%	5,5%	19,4%	14,6%
Island	26,1%	27,0%	53,1%	-0,9%	6,8%	6,2%
Norge	31,3%	19,8%	51,1%	11,5%	1,8%	-3,8%
Verden	20,3%	20,3%	40,6%	0,0%	7,0%	7,0%

Kilde: Data fra Oxford Economics, egne beregninger

Som det fremgår af ovenstående tabel er både eksporten og importen generelt vokset hurtigere end BNP. I Finland og Sverige er eksporten dog vokset lidt mindre kraftigt end BNP, mens importen i Estland, Litauen og Norge er vokset lidt langsommere end BNP.

¹ Defineret som sum af andel af eksport og import

² Defineret som differencen mellem andel af eksporten af BNP i 1995 og 2013

³ Defineret som differencen mellem andel af importen af BNP i 1995 og 2013

I takt med den voksende udenrigshandel er handelsstrømmene i Østersø-regionen ændret. De forhenværende kommunistiske lande har øget deres interne samhandel, mens det russiske marked har mistet noget af sin betydning. Samtidigt har både Kina og Rusland fået øget betydning for de øvrige Østersølande, mens traditionelle markeder som USA og de store europæiske lande (Storbritannien, Frankrig, Italien, Spanien og Nederlandene) har mistet betydning. I det omfang at væksten i Kina og Østeuropa aftager ventes dog de traditionelle markeder igen at få øget betydning for alle Østersølandene.

Ændring i eksportandele⁴, fra 1995 til 2013

	Danmark	Estland	Finland	Tyskland	Island	Letland	Litauen	Norge	Polen	Sverige	USA	Kina	Rusland
Danmark	0,0	0,1	0,5	-4,6	0,0	0,2	0,2	0,4	1,2	3,0	2,3	2,4	0,5
Estland	-0,6	0,0	-2,8	-1,8	-0,1	4,3	1,7	1,8	0,7	7,3	-0,3	0,7	-4,1
Finland	-1,4	0,7	0,0	-3,5	0,0	0,3	0,3	-0,3	1,1	1,4	-0,7	3,3	4,4
Tyskland	-0,5	0,1	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,1	2,1	-0,5	-1,5	3,6	1,6
Island	-5,0	0,1	-0,2	-1,7	0,0	0,1	1,7	1,5	1,2	-0,9	-7,7	1,0	2,8
Letland	2,5	10,1	-0,4	-5,3	0,0	0,0	12,4	1,0	5,0	-3,7	-0,3	0,9	-5,7
Litauen	-0,6	5,3	0,3	-7,3	-0,1	2,9	0,0	1,3	3,5	0,7	2,0	0,3	-0,8
Norge	-1,0	0,1	-1,7	1,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,9	-3,9	-1,6	1,4	0,5
Polen	-1,2	0,5	-0,7	-10,7	0,0	0,6	0,7	0,4	0,0	0,4	-0,8	0,8	-0,2
Sverige	0,4	0,4	2,0	-2,7	0,0	0,1	0,3	2,4	1,5	0,0	-2,6	1,6	0,9

Kilde: Data fra Oxford Economics, egne beregninger

Grundlæggende viser udviklingen af importen for Østersølandene den samme strukturelle ændring som eksporten, idet betydningen af Kina som eksportør til regionen er vokset uforholdsmæssigt kraftigt:

Ændring i importandele⁵, fra 1995 til 2013

	Danmark	Estland	Finland	Tyskland	Island	Letland	Litauen	Norge	Polen	Sverige	USA	Kina	Rusland
Danmark	0,0	0,2	-1,2	-1,7	-0,1	0,4	0,3	6,2	1,6	0,8	-2,6	3,8	0,2
Estland	1,2	0,0	-13,1	2,5	0,0	7,9	7,5	0,6	7,8	3,1	-1,3	3,9	-9,3
Finland	2,7	1,9	0,0	-1,7	0,0	0,3	0,4	1,7	1,4	3,9	-4,5	1,7	11,1
Tyskland	-1,1	0,0	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	2,2	2,3	-0,5	-3,5	3,9	2,1
Island	5,4	0,4	-1,1	-3,5	0,0	0,3	0,4	16,8	0,4	-3,1	1,5	7,4	-1,8
Letland	2,4	4,6	-4,7	-1,8	0,0	0,0	16,4	0,4	8,7	-3,8	-1,1	2,7	-11,1
Litauen	1,6	0,9	-1,6	-4,8	0,0	2,9	0,0	0,1	5,1	0,2	-1,2	2,1	-3,5
Norge	4,0	0,6	-1,4	-1,7	0,1	0,2	0,8	0,0	2,6	-2,2	-0,8	6,9	0,0
Polen	-0,4	0,0	-1,2	-2,7	0,0	0,1	0,5	0,5	0,0	-1,0	-2,9	3,7	2,8
Sverige	7,4	1,2	-0,4	-2,4	0,0	-0,3	0,6	8,1	2,3	0,0	-2,9	4,4	3,8

Kilde: Oxford Economics, egne beregning

⁴ Defineret som differencen mellem andelen af et lands vareeksporten til et andet land af den samlede vareeksport fra det første land i 2013 og 1995.

⁵ Defineret som differencen mellem andelen af et lands vareimport til et andet land af den samlede vareimport fra det første land i 2013 og 1995.

Energi

Med undtagelse af Norge og Danmark er landene i Østersø-regionen afhængige af import af energi fra tredjelande. Navnlig de tre baltiske stater har – trods meget store fremskridt i deres energieffektivitet – fortsat en meget lav selvforsyningsgrad, hvilket er drivkraften bag den europæiske ” Baltic Energy Market Interconnection Plan” (BEMIP), der er del af udmøntningen af EU-strategien for Østersø-regionen. Målsætningen for planen er at etablere forbindelser mellem på den ene side de nordiske lande og Polen og på den anden side de baltiske stater samt et etablere et netværk mellem de baltiske stater. Aktuelt er både det lettiske og litauiske elektricitetsnetværk alene forbundet med det russiske, men ikke med andre EU-lande.

Selvforsyningsgrad⁶ i primær energiproduktion og energieffektivitet

	Selvforsyningsgrad 1995	Selvforsyningsgrad 2012	Vækst i selvforsyning	Relativ energieffektivitet ⁷ 1995	Relativ energieffektivitet ⁸ 2012	Vækst i energieffektivitet
Norge	467,2%	492,4%	25,2%	3,1%	89,0%	224,5%
Danmark	69,6%	106,8%	37,2%	164,2%	214,7%	110,9%
Island	60,1%	79,9%	19,8%	-20,7%	-50,7%	10,0%
Sverige	60,2%	70,0%	9,8%	42,4%	78,1%	121,4%
Polen	97,0%	69,0%	-28,0%	-55,0%	-8,4%	260,4%
Finland	34,2%	40,4%	6,2%	35,7%	51,0%	97,0%
Tyskland	39,4%	35,7%	-3,7%	124,7%	89,3%	49,2%
Letland	17,4%	23,0%	5,6%	-54,1%	21,1%	367,0%
Estland	0,1%	15,2%	15,1%	-47,5%	76,5%	495,0%
Litauen	32,8%	5,0%	-27,7%	-61,9%	0,1%	364,5%

Kilde: U. S. Energy Information Administration, Oxford Economics, egne beregninger

Ved siden etableringen af forbindelsesinfrastruktur for navnlig elektricitet og gas, kan selvforsyningsgraden øges ved at udvikle egne energiresourcer, herunder vedvarende energi, og reducere energiforbruget gennem energibesparelser. Navnlig de baltiske lande og Polen ligger fortsat under det globale gennemsnit for energieffektivitet, mens de nordiske lande og Tyskland ligger langt over gennemsnittet. Polen og de baltiske lande kunne dermed potentielt have interesse for danske virksomheder indenfor vedvarende energi og energieffektivitet. Med de aktuelle, lave priser for fossile brændstoffer vil initiativer på begge områder dog være udsat for skærpede krav til deres rentabilitet, hvilket på kort sigt kan hæmme eksportmulighederne.

Dansk eksport

Traditionelt har de nære markeder i Østersø-regionen haft meget stor betydning for Danmark. Med Tyskland, Sverige og Norge ligger fortsat tre ud af Danmarks fem vigtigste eksportmarkeder i Østersø-regionen. Udviklingen i disse er fortsat helt afgørende for den danske udenrigshandel og økonomi. Siden 1995 er eksporten til Polen og de baltiske lande vokset kraftigt og samhandlen med de fire lande har fået stor betydning for en række danske virksomheder, især

⁶ Defineret som forholdet mellem primær energiproduktion og -forbrug

⁷ Defineret som energieffektiviteten, dvs. energiforbrug for at skabe 1 USD BNP, i et land i forhold til gennemsnittet for hele verden

⁸ Defineret som relativ afvigelse fra det globale gennemsnit for energieffektivitet

indenfor næringsmidler og maskiner. På baggrund af de positive udsigter for disse markeder ventes eksporten til Polen i løbet af få år at overstige eksporten til Finland.

Dansk vareeksport til Østersø-landene

	Dansk nominel vareeksport i 1000 kr, 1995	Dansk nominel vareeksport i 1000 kr, 2014	Gennemsnitlig årlig real vækst, 1995 til 2014	Forventet vækst i basisvareeksport 2015	Forventet vækst i basisvareeksport 2016
Tyskland	68.059.453	109.214.124	0,5%	4,3%	4,8%
Sverige	31.225.973	72.675.598	2,5%	1,4%	7,9%
Norge	17.641.761	42.245.494	2,7%	-2,4%	4,7%
Finland	7.595.741	17.197.610	2,4%	5,8%	2,1%
Polen	3.890.688	16.586.662	5,9%	3,3%	8,7%
Island	1.255.283	2.793.915	2,3%	8,5%	11,3%
Litauen	763.637	2.585.048	4,6%	6,2%	7,1%
Letland	369.025	1.954.989	7,1%	-2,8%	7,4%
Estland	376.997	1.653.104	6,1%	5,4%	8,8%

Kilde: Danmarks Statistisk, egne beregninger

Østersø-regionen vil således også i fremtiden stå centralt for dansk eksport og have et stort potentiale for danske virksomheder.